

COLECȚIA DE ISTORIE - ARHEOLOGIE MEDIEVALĂ A MUZEULUI JUDEȚEAN BOTOȘANI. EVOLUȚIE ȘI PERSPECTIVE*

EDUARD SETNIC**

Un segment important al patrimoniului arheologic al Muzeului Județean Botoșani îl reprezintă colecția de istorie-arheologie medievală. Deși nu depășește, cantitativ, celelalte colecții ale instituției, patrimoniul de vârstă medievală al instituției de astăzi conține piese valoroase, cele mai multe dintre acestea regăsindu-se în expoziția permanentă a secției de istorie-arheologie. Modalitatea de constituire a acestei colecții face subiectul rândurilor de față.

Data înființării muzeului Botoșani (1955) nu reprezintă și o confirmare a faptului că la acel moment existau colecții numeroase și bine întocmite care să justifice necesitatea unei astfel de instituții, deși până la momentul respectiv fuseseră consemnate o serie de inițiative și preocupări de natură muzeală precum și numeroase demersuri din partea unor proeminenți oameni de cultură ai Botoșanilor în scopul creării unui muzeu¹. Eforturile depuse pentru constituirea patrimoniului științific, în perioada 1956-1960, mai ales după venirea lui Simion Rață la conducerea muzeului (fig. 1/5)², au făcut ca la

* Articol inedit.

** Muzeograf la Muzeul Județean Botoșani.

¹ Paul Șadurschi, *Începuturi muzeografice la Botoșani*, în „R.M.M. muzeu”, nr. 3/1985, pp. 66-69; Ionel Bejenaru, *Tradiții muzeistice botoșănene la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, în „R.M.M. muzeu”, nr. 8 / 1978, pp. 62 - 63; idem, *Tradiții muzeistice botoșănene*, în „F.C.”, Botoșani, anul III, nr. 4, decembrie 2003 (11), pp. 32 - 33; Gheorghe Median, *Manifestări expoziționale la Botoșani în primele decenii ale secolului XX*, în *Hierarșus*, VI, 1986, Bacău, 1987, pp. 157 - 162.

² În calitatea de director, pe care o dobândise în anul 1957, Simion Rață a inițiat o complexă campanie de dezvoltare a colecțiilor. Dat fiind că, prin donațiile și achizițiile făcute deja, nu se reușise constituirea unui patrimoniu capabil să satisfacă exigențele expoziționale și științifice ale, încă tinerei, instituții, Simion Rață a început un amplu program de îmbogățire a colecțiilor, îndeosebi prin derularea de cercetări arheologice pe întreg teritoriul județului, în colaborare cu Institutul de Arheologie din Iași și Muzeul de Istorie a Moldovei din aceeași localitate. În urma acestor demersuri, au ajuns în patrimoniul cultural al muzeului valoroase piese rezultate din săpăturile arheologice efectuate la Trușești, Stăncești, Botoșani - Dealul Cărmidăriei. În paralel cu activitatea arheologică, ale cărei rezultate au fost publicate, singur sau în colaborare cu prestigioși arheologi de la Iași, Simion Rață s-a preocupat și de realizarea unei cât mai bune evidențe științifice a obiectelor din patrimoniu. Întreaga sa activitate de cercetare ne îndreptățește să îl considerăm *fondatorul cercetării*

începutul celui de al șaptelea deceniu al veacului trecut colecția de istorie a muzeului să numere 1113 obiecte³. Cele mai multe, așa cum se poate vedea din vechiul registru inventar, au ajuns în posesia muzeului prin achiziții din fonduri proprii dar și în urma unor donații.

Dintre acestea, un număr de 118 piese au fost înregistrate ca piese *feudale*, deși multe țineau mai degrabă de domeniul etnografiei sau a unor perioade istorice apropiate (secolele XVIII – XIX)⁴. Ulterior, odată cu profesionalizarea personalului, cu creșterea și diversificarea colecțiilor dar și în urma colaborării cu instituții de specialitate din țară⁵ s-a trecut la o inventariere și clasificare științifică a patrimoniului, astfel încât au fost corectate toate înregistrările eronate, piesele încadrabile altor domenii fiind trecute în inventarele secțiilor respective.

În cadrul colecției din această perioadă un loc semnificativ îl ocupa lotul de 61 de documente datate între anii 1529 – 1858 care au intrat în posesia muzeului prin cumpărare, precum și lotul de 20 de piese împrumutate⁶ de la muzeul care funcționa în incinta bisericii Sf. Nicolae Domnesc Popăuți⁷. Celelalte câteva piese erau, în majoritate, unelte agricole (buze metalice pentru hârleț, brăzdare de plug) sau obiecte de uz casnic. Existența unui lot de 311 monede din diferite epoci istorice sugerează faptul că numărul pieselor medievale era mai mare dar înregistrarea tuturor la același număr de inventar, fără consemnarea unor elemente de identificare suplimentare, face astăzi imposibilă o evaluare exactă. Către sfârșitul anului 1960 colecției medievale i se adaugă și tezaurul monetar de la Curtești care conținea 239 de piese din argint, emisiuni diferite datate în veacul al XVIII-lea⁸.

arheologice în cadrul Muzeului din Botoșani. Până la finalizarea biografiei menită a evidenția contribuția lui Simion Rață la dezvoltarea arheologiei și muzeografiei botoșănene, facem aici aceste cuvenite precizări cu scopul de a aduce în memoria contemporanilor noștri una din figurile emblematice ale muzeului botoșănean, poate pe nedrept uitată de istoriografia locală.

³ Muzeul Județean Botoșani, *Registru inventar al Muzeului Raional Botoșani*, filele 101 - 113, (251 de repere). Pentru strădanile depuse de personalul muzeului în scopul sporirii colecțiilor, în cursul anului 1956, vezi Gh. Median, *50 de ani de la înființarea Muzeului de Istorie Botoșani*, în „A.M.S.”, IV, 2005, Botoșani, pp. 297-300.

⁴ Cel puțin 32 de piese, din totalul de mai sus, pot fi considerate ca fiind de o altă epocă istorică decât cea a evului mediu. De altfel, acestea nu mai figurează acum în registrul inventar al colecției de istorie - arheologie medievală.

⁵ Gh. Median, *op. cit.*, p. 300.

⁶ Cf. și Proces Verbal din 27 august 1955, 30 august 1955 și 10 octombrie 1955. Mulțumim Arhim. Luca Diaconu, stareț al Mănăstirii „Sfântul Nicolae Domnesc” Botoșani pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție aceste documente, necunoscute de noi până la data alcătuirii prezentului text; Gheorghe Median, *op. cit.*, p. 297.

⁷ Tiberiu Crudu, *Muzee*, în *Botoșanii în 1932 – schiță monografică*, Botoșani, 1932, pp. 185 – 186; Ionel Bejenaru, *op. cit.*, p. 62.

⁸ Muzeul Județean Botoșani, Colecția Istorie-Arheologie medievală, fond *Acte împrumuturi* (dosar nenumărat); *Registru inventar al Muzeului Raional Botoșani*, f. 111 verso, nr. 218; N. Zaharia, M. Petrescu - Dîmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 230 (în continuare *Așezări*); Grigore Foiț, *Noi tezaururi medievale descoperite în regiunea Suceava*, Suceava, 1967, p. 8.

După anul 1960 și până în 1977, data finalizării expoziției permanente de istorie-arheologie în sediul actual⁹, colecția de istorie-arheologie a fost îmbogățită cu un număr semnificativ de piese. Cele mai numeroase sunt cuprinse în cadrul unor tezaure descoperite întâmplător pe teritoriul județului (Corlăteni¹⁰, Stăuceni¹¹, Cordăreni¹², Lunca-Zlătunoaia¹³, Păun-Mihălășeni¹⁴), intrate în patrimoniul în urma unor donații sau transferuri. La fel de numeroase sunt însă și descoperirile monetare izolate care, deși emisiuni diferite, au continuat, din păcate, a fi înregistrate sub același număr de inventar ceea ce a contribuit la crearea și perpetuarea unor erori în gestiunea colecției numismatice, în special a pieselor de epocă medievală. După 1968, anul în care județul Botoșani capătă, în urma reformei administrative, înfățișarea actuală, au fost transferate de la Dorohoi toate piesele de istorie - arheologie, la Botoșani constituindu-se astfel secția de istorie¹⁵. Între materialele primite în urma acestui transfer se regăsesc mai multe piese monetare izolate, o serie de obiecte de podoabă precum și tezaurul monetar de la Cordăreni¹⁶.

⁹ Acesta este și momentul în care se alcătuiește primul registru – inventar al colecției de istorie – arheologie medievală. Pentru istoria alcătuirii expoziției de bază a Muzeului de Istorie Botoșani a se vedea Paul Șadurschi, *Botoșanii – „un Eldorado al arheologiei românești”* (I), în „F.C.”, (I), nr. 1, martie 2002, passim; *ibidem*, (II), anul II, nr. 1, iunie 2002, passim. Descrierea expoziției de bază (rămasă neschimbată de la înființare până astăzi, cu excepția unor retușuri efectuate după 1990) la Paul Șadurschi, Gabriela Coroliuc, Ionel Bejenaru, Gheorghe Median, *Secția de istorie a Muzeului județean Botoșani*, în „R.M.M. muzeu”, nr. 5/1979, pp. 3-12 (pentru expoziția de istorie – arheologie medievală vezi *ibidem*, pp. 6-8).

¹⁰ „S.C.N.”, II, 1958 apud Alexandru Păunescu, Paul Șadurschi, Vasile Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I, vocea Corlăteni, XII. 1. H., p. 77 (în continuare *RAJB*); *Așezări*, p. 235. Istoria ajungerii acestui tezaur în posesia muzeului botoșănean ne este încă destul de neclară. Descoperit în 1957 și înregistrat în același an, în registrul inventar al muzeului din Dorohoi, achiziționat prin cumpărare de la descoperitor, (cf. Muzeul Județean Botoșani, *Registrul Inventar al Muzeului Raional Dorohoi*, fila 92, nr. 1822), tezaurul ajunge în posesia muzeului din Botoșani înainte de 1970. Probabil că tezaurul a fost transferat muzeului de istorie din Botoșani undeva între 1965 și 1970. Singurele documente pe care le putem invoca în sprijinul afirmației noastre ar fi o listă inventar a muzeului din Dorohoi, alcătuită inițial în 1965, care pare a fost folosită zece ani mai târziu la predarea pieselor de istorie și etnografie către muzeul din Botoșani, fapt relevat de modificarea datei (cf. Muzeul Județean Botoșani, *Colecția istorie – arheologie medievală*, fond *Acte împrumuturi*, *Listă de inventar cu obiectele de istorie transferate de la Muzeul de St. Naturii Dorohoi, la Muzeul de istorie Botoșani*, fila 1), în momentul în care a fost transferată toată colecția de istorie a Muzeului Raional din Dorohoi (cf. *ibidem*, filele 1 - 21, 561 de obiecte). În 1970 tezaurul exista în inventarul Muzeului din Botoșani, după cum demonstrează înregistrările din registrul inventar al Muzeului Botoșani (cf. Muzeul Județean Botoșani, *Registrul inventar al Muzeului Raional Botoșani*, fila 148, nr. 950), dar și procesul verbal de împrumut a obiectelor către Muzeul Național de Istorie a României datat în 1970 (vezi *supra*, nota 23).

¹¹ Eugenia Neamțu și Angela Oлару, *Tezaurul din secolele XV – XVI de la Stăuceni (jud. Botoșani)*, în „A.M.”, IX, București, 1980, pp. 121-124.; Gabriela Coroliuc, *Tezaurul feudal de la Stăuceni - Botoșani (secolele XV – XVI)*, în „H.”, II, 1979, Botoșani, pp. 267-271.

¹² Inedit, din câte cunoaștem.

¹³ Gabriela Coroliuc, *Tezaurul feudal descoperit la Zlătunoaia – Lunca, județul Botoșani (sec.XV – XVI)*, în „H.”, I, 1979, Botoșani, pp. 353 - 360.

¹⁴ Eug. Neamțu, Grigore Foiț, *Tezaurul de obiecte și monede feudale de la Păun*, în „A.M.”, VII, 1972, p. 362-365.

¹⁵ Gh. Median, *op. cit.*, p. 300.

¹⁶ Muzeul Județean Botoșani, *Registrul inventar al Muzeului Raional Botoșani*, fila 209 - 215, nr. 2744 - 2850. se pare că la data transferului tezaurul nu fusese înregistrat în inventarul muzeului din Dorohoi.

Colaborarea cu Institutul de Arheologie din Iași și Muzeul Moldovei, concretizată în deschiderea mai multor șantiere arheologice în județ, a dus la îmbogățirea colecției cu un valoros patrimoniu rezultat în urma cercetărilor de la Hudum¹⁷, Fundu Herții¹⁸ și Coșula¹⁹, materiale care au format mai apoi nucleul expoziției de bază²⁰. Totodată, prin strădania lui Paul Șadurschi, director al Muzeului în anii 1971-1977, au fost transferate de la Muzeul din Suceava două tezaure monetare descoperite pe teritoriul județului, preluate de această instituție înainte de 1968, când Botoșanii erau integrați administrativ Regiunii Suceava²¹. Din păcate, la sfârșitul anului 1970, o serie de materiale arheologice au fost preluate de către Muzeul Național de Istorie a României aflat la acea dată în curs de organizare²², iar lotul de documente a fost transferat la Arhivele Statului Botoșani²³.

Astfel, la data amenajării noului sediu al secției de istorie (1977), colecția de epocă medievală număra peste 1000 de piese, de categorii diferite (unelte, arme, ceramică, monede, obiecte de podoabă, obiecte de cult) care acoperă intervalul cuprins între secolele XII - XVIII²⁴. Totuși mai mult de jumătate dintre acestea fac parte din tezaurele monetare de la Stăuceni, Zlătunoaia și Mihălășeni, databile în secolele XV - XVI. Ulterior anului 1977 s-a început realizarea unei evidențe științifice a patrimoniului și crearea unei riguroase baze de date. Din păcate acțiunea a vizat doar obiectele cuprinse în expoziția permanentă fără a fi extinsă și la piesele din depozitele secției de istorie. La fel de inexplicabilă apare astăzi superficialitatea cu care a fost gestionată colecția de numismatică dar și lipsa de interes în organizarea unui spațiu de depozitare distinct,

¹⁷ N. Zaharia și Em. Zaharia, *Contribuții privind rezultatele unor cercetări arheologice în Cimpia Jijiei Superioare din județul Botoșani*, în *Din trecutul județului Botoșani*, p. 142, fig. 4/1 - 6 (în continuare DTJB); Victor Spinei și Rodica Popovici - Baltă, *Principalele rezultate ale săpăturilor de la Hudum - Botoșani din anii 1970 - 1972*, în *ibidem*, pp. 115 - 134.

¹⁸ M. Petrescu - Dâmbovița, Dan Gh. Teodor și Victor Spinei, *Principalele rezultate ale săpăturilor arheologice din Horodiștea de la Fundu Herții (jud. Botoșani)* în *ibidem*, pp. 79 - 100, fig. 10 / 1 - 13, fig. 11 / 1 - 8, fig. 13 / 1 - 4; Mircea Petrescu - Dâmbovița, Dan Gh. Teodor, *Sisteme de fortificații medievale timpurii la est de Carpați. Așezarea de la Fundu Herții (jud. Botoșani)*, Iași, 1987, planșa VIII / 1 - 9, planșa IX / 1 - 8, planșa X / 1 - 4, planșa XI / 1 - 4, planșa XII / 1 - 4, planșa XIV / 1 - 4.

¹⁹ Alexandru Rădulescu, *Mănăstirea Coșula - jud. Botoșani (scurt raport arheologic - 1976)*, în „F.C.”, anul V, nr. 3, septembrie 2005 (18), pp. 10 - 12.

²⁰ Cf. și supra, nota 10.

²¹ Este cazul tezaurului de la Ungureni - Săveni (vezi Grigore Foiț, *op. cit.*, p. 43 - 55). Pentru evoluția administrativ - teritorială a județului *Tezaurul toponimic*, pp. 129 - 133.

²² Preluarea pieselor a survenit în urma apariției decretului 724 / 23 X 1969 și a HCM din 20. III. 1970. Cf. și Proces Verbal nr. 140 din 18 XII 1970 (Muzeul Județean Botoșani, *Colecția Istorie - Arheologie medievală*, fond *Acte împrumuturi*, dosar nepaginat). Este cazul tezaurului monetar de la Corlăteni și a tezaurului monetar de la Curtești. Odată cu acestea au fost preluate și piese din colecția de istorie - arheologie veche. A se vedea și Paul Șadurschi, *op. cit.*, anul II, nr. 1, martie 2002, p. 4.

²³ Informație muzeograf Ionel Bejenaru. Acțiunea pare a fi avut loc între anii 1977 - 1982, în acest ultim an documentele aflându-se deja în posesia instituției amintite, cf. Direcția generală a arhivelor statului din Republica Socialistă România, *Filiata arhivelor statului. Județul Botoșani* (lucrare întocmită de Ștefan Cervatiuc, Stela Giosan, Doina Mureșan), București, 1982, p. 26.

²⁴ Muzeul Județean Botoșani, *Registrul inventar al colecției de istorie- arheologie medievală (1977 - 2000)*, pp. 1 - 25.

amenajat după toate normele de conservare și evidență a patrimoniului muzeal. Până în anul 2000 modalitățile principale de dezvoltare a patrimoniului au continuat să fie achizițiile și donațiile, cea mai importantă - din punct de vedere numeric - fiind colecția alcătuită de către regretatul profesor de la Stăncești I. D. Marin. Deși nu i s-a acordat prioritate în programele de dezvoltare a patrimoniului, cercetarea arheologică medievală a reușit totuși să aducă în patrimoniul muzeului câteva obiecte descoperite în cursul săpăturilor desfășurate la ctitoria ștefaniană de la Popăuți (1983 - 1984)²⁵ și la biserica Sf. Nicolae din Dorohoi (1996 - 1997)²⁶. Demn de remarcat este faptul că piesele reprezentative ale colecției au fost aduse la cunoștința celor interesați atât prin intermediul publicațiilor de specialitate (îndeosebi anuarul muzeului)²⁷, cât și prin intermediul unor articole de presă sau participări la diferite expoziții organizate de alte muzee din țară²⁸.

În linii generale, aceasta este evoluția colecției de istorie-arheologie medievală a Muzeului Județean Botoșani. Astăzi patrimoniul acestei colecții cuprinde un număr de aproape 2000 de piese. Diferența față de anul 2000 se explică prin înregistrarea pieselor aflate în depozite dar rămase neinventariate până la acea dată²⁹, dar și prin preluarea unor materiale din colecția de arheologie și istorie veche³⁰. În același timp am încercat să dezvoltăm un program complex de cercetare arheologică medievală și de valorificare a rezultatelor, cu multiple finalități³¹. Din punct de vedere științific programul are menirea de cunoaștere cât mai detaliată a realităților medievale din spațiul de astăzi al județului Botoșani. Un alt scop este îmbogățirea și diversificarea patrimoniului colecției de istorie - arheologie medievală precum și modernizarea expoziției permanente. Până în momentul de față cercetările arheologice de la Bucecea³² și Dorohoi³³, cu caracter sistematic, precum și cele de la Sf. Ioan - Botoșani³⁴ sau Călinești - Bucecea³⁵ cu caracter de

²⁵ Din câte cunoaștem cercetări inedite.

²⁶ Cercetarea a fost coordonată de către Mircea D. Matei.

²⁷ Gabriela Coroliuc, *Podoabe medievale din secolele XVII - XVIII în colecția Muzeului județean Botoșani*, în „H.”, V, 1981, Bacău, 1983, pp. 99 - 105. Victor Spinei și Gabriela Coroliuc, *Date cu privire la circulația unor obiecte de cult din secolele XII - XIII*, în „S.C.I.V.A.”, 27, 1976, 3, pp. 319 - 330; V. Spinei și P. Șadurschi, *Două engolpioane bizantine și câteva observații pe marginea lor*, în *ibidem*, 33, 1982, pp. 182 - 184, fig. 1.

²⁸ Un ultim exemplu îl constituie expoziția *2000 de ani de creștinism*, organizată de Muzeul „Vasile Pârvan” din Bârlad în anul 2000. Cf. și catalogul *Două milenii de creștinism*, Muzeul Vasile Pârvan - Bârlad, 2000, pp. 52 - 53, 104.

²⁹ Este cazul tezaurului de la Ungureni - Săveni, de exemplu.

³⁰ Materialele rezultate din cercetările de la Fundu Herții.

³¹ Acest program l-am intitulat *Sat și oraș în nordul Moldovei medievale*, în intenția noastră aceasta urmând să fie tematica viitoarei expoziții de bază a colecției de istorie arheologie medievală.

³² Eduard Setic, 41. *Bucecea, comuna Bucecea, județul Botoșani, punctul „Biserica Pustie”*, în „C.C.A. 2001”, București, 2002; idem, 51. *Bucecea, comuna Bucecea, județul Botoșani*, în „C.C.A. 2004”, București 2005.

³³ Idem, 90. *Dorohoi, județul Botoșani*, în *ibidem*.

³⁴ Idem, 31. *Botoșani, județul Botoșani punct: biserica Sf. Ioan Botezătorul*, în „C.C.A. 2002”, București, 2003, pp. 57 - 60.

³⁵ Idem, 46. *Călinești, comuna Bucecea, județul Botoșani, punct Conacul Miclescu*, în „C.C.A. 2003”, București, 2004, pp. 57 - 60.

salvare, derulate sub egida acestui program, au furnizat, în afara informației științifice valoroase, și un inventar arheologic deosebit care își va găsi locul, la momentul, oportun, între exponatele de bază ale expoziției muzeului.

The Collection of Medieval History and Archeology from Botoșani County Museum. Development and Expectations

Abstract

When it was founded (1955), the Museum of Botoșani had only a few objects. After only four years, through two main means – acquisitions and donations – the collection of the museum increased to 1000 objects from various branches: archeology, ethnography, art and natural science. Of these, about 100 objects date back to the Middle Ages. In the 50 years of its existence, starting from that initial nucleus, the collection of medieval history and archeology increased to 2000 items, the main means of development consisting of donations made after chance discoveries (e.g. coin and jewels treasures from Stăuceni, Mihălășeni, Zlătunoaia which ensure, by the number of items, around half of the current collection) and some private collections (profesor I.D. Marin's collection). To these, until the year 2000, items coming from the Museum of Dorohoi and others coming from archeological excavations led in Hudum, Coșula and „Sf. Nicolae” – Popăuți were added. •

Then the development of the collection was done mainly through archeological research, carried out in the program *Village and Town in Northern Medieval Moldavia*, enlarging thus our collection after the research carried out at „St. George's Church – Botoșani, Călinești – Bucecea (both being rescue diggings), Bucecea (the „Desert Church” – Biserica Pustie) corresponding to the core of the village of Vâlcești (today disappeared) and Dorohoi (the last two being systematic archeological work of research). In fact, the ultimate goal of the above program was provide for, besides scientific data on medieval realities in today's Botoșani county, the necessary objects to illustrate in exhibitions the evolution of the rural and urban habitat in this area.

Fig. 1 - Tezaurul monetar de la Stăuceni 1964 (1), Stăuceni 1970 (2), Mihălășeni (3) și Zlătunoaia (4);
Simion Rață, director al Muzeului Raional Botoșani în perioada 1956 – 1971 (5)